

El programa de fàbriques de creació de Barcelona

Llucià Homs

Barcelona és una ciutat singular, amb molts segles d'història. Des de la teranyina de la ciutat vella fins a la quadrícula racional de l'Eixample, des de les antigues vies romanes i medievals fins a les rondes modernes que circumden la ciutat, des de les places i els parcs fins a les grans cruïlles eixordadores, i, espargides per aquí i per allà, les grans obres arquitectòniques de totes les èpoques que reflecteixen una visió panoràmica de la seva riquesa cultural. Ben mirat, i al contrari del que podríem pensar si només en valorem l'extensió geogràfica, Barcelona és una metròpolis molt gran amb un passat llarg i un futur que es comença a construir des del que fem avui.

Quan parlem de futur, a grans trets ens plantegem dues preguntes bàsiques: Com dissenyem les polítiques culturals de la ciutat per posicionar estratègicament la cultura com a eix vertebrador de l'acció de govern? Quin model de ciutat volem per a la Barcelona d'aquí a deu anys? Per aclarir aquestes dues qüestions i donar-ne respostes, permeteu-me que us parli del programa Fàbriques de Creació de

Barcelona com a proposta d'un model de ciutat que creu en la innovació i la cultura com a eixos de govern i que vol construir futur des d'ara mateix.

Fàbriques de Creació de Barcelona és l'aposta de la ciutat per la creativitat a partir de la rehabilitació d'antics espais fabrils recuperats per a nous usos a disposició dels col·lectius artístics. Aquest programa, que inicialment es va anomenar Art Fàbriques, va ser presentat per l'Institut de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona l'octubre del 2007, com a resposta a una reivindicació històrica per part de diversos artistes i col·lectius culturals de la ciutat, que, en un moment determinat, van expressar la necessitat de disposar d'espais adaptats per a la creació i la investigació. Una circumstància que, sumada a la successiva desocupació d'edificis en bona part industrials, va impel·lir el Govern de la ciutat a augmentar la xarxa pública creativa de Barcelona a través de la transformació d'antics espais, en la seva majoria fabrils, en espais generadors de cultura. Així, doncs, aquesta xarxa materialitza en l'àmbit local la inquietud política de fer de la cultura un eix fonamental que promogui la innovació i el desenvolupament dels aspectes econòmics, socials i urbans de la ciutat.

Avui, Fàbriques de Creació de Barcelona —que com a xarxa viva roman oberta a la incorporació de nous membres— està integrada per onze edificis de titularitat municipal que representen més de 35.000 m² d'antics terrenys industrials posats en servei pels col·lectius artístics, que són els que estructuren i fan créixer aquest programa i alhora garanteixen l'excel·lència de la creació. Es tracta, en la seva majoria, d'antigues fàbriques rehabilitades per a nous usos que l'Ajuntament posa a disposició de diferents col·lectius per estructurar el programa. El pla inclou també una fàbrica de gestió íntegrament municipal, Fabra i Coats, que per raons de dimensió, de pressupost i de la varietat de llenguatges artístics amb què treballa, està cridada a ser el buc insígnia del projecte i a liderar-lo en totes les seves dimensions. No es tracta d'un projecte uniforme o homogeni com tendeix a fer l'Administració, sinó que cada punt de la xarxa té unes especificitats d'acord amb un contracte programa.

De fet, el projecte conjumina espais amb una trajectòria de gestió consolidada per part de col·lectius artístics de la ciutat amb noves iniciatives de gestió que representen un sector artístic determinat i troben en aquest projecte una nova oportunitat de desenvolupament.

Una altra de les particularitats d'aquest programa és que, atès que es tracta d'espais escampats per diversos districtes de la ciutat, genera diverses centralitats d'innovació cultural: és a dir, en lloc de focalitzar en un sol punt el seu radi d'acció, el dissemina. Si els volguéssim trobar en un plànol de la ciutat, els hauríem de buscar a Sant Andreu (Fabra i Coats i Nau Ivanow), Sants-Montjuïc (Graner-Centre de creació del cos i el moviment), Ciutat Vella (La Seca), Sant Martí (La Escocesa, La Central del Circ i Hangar) i Nou Barris (Ateneu Popular de Nou Barris). Més endavant s'hi afegiran les Corts (Centre de creació de dansa i arts escèniques), Sant Martí (Sala Beckett / Obrador internacional de Dramatúrgia) i Sant Andreu (Canòdrom). A diferència d'altres períodes, actualment apostem per dispersar la cultura pels barris de la ciutat i no pas per concentrar-la. En alguns casos, aquests espais ajudaran a la *gentrificació* dels barris històrics; en altres, permetran recuperar antics barris fabrils perifèrics per a aquestes noves centralitats amb l'objectiu de generar districtes tecnològics i d'innovació, també cultural.

D'altra banda, és important remarcar que les fàbriques són equipaments artístics i laboratoris de creació que actuen en l'àmbit professional. No es dirigeixen al públic general ni als creadors *amateurs*, sinó a aquells que fan de la creativitat la seva professió i que al seu torn poden fer de la cultura un dels motors econòmics i de desenvolupament de la ciutat i li donen identitat, tant en l'àmbit local com en l'internacional. Un cop aconseguit en la darrera dècada l'objectiu d'establir una xarxa de ciutat que asseguri l'accés universal a la cultura (biblioteques, centres cívics, casals de barri, activitats ciutadanes...), ara l'Ajuntament fa un pas endavant per continuar mantenint la cultura en el seu ADN i ampliar la xarxa d'espais artístics professionals.

Parlar de creixements de futur en temps de crisi econòmica tot donant per fet noves incorporacions a la xarxa de Fàbriques

de Creació pot semblar temerari, però no ho és. Entre altres raons perquè, si bé som al bell mig d'un moment de dificultats econòmiques i de canvi de paradigma pel que fa a la gestió i el finançament, també som al bell mig d'un moment de transició i d'oportunitats i anem cap a una economia del coneixement. És per aquesta raó que, al meu entendre, si bé cal solucionar els difícils problemes pensant a curt termini, també cal planificar i establir noves estratègies de futur.

Quan des de la V Tinència d'Alcaldia, pensem en la Barcelona del segle XXI, sempre apareix la voluntat de potenciar el que es coneix com a *classe creativa*. Però d'on surt aquesta classe creativa? Com es crea? Com es potencia? Com sempre, no es tracta només d'un tema econòmic; això sí que ho sabem.

Richard Florida, autor, entre altres llibres, de *The Rise of the Creative Class* (2002) i, entre altres conceptes, del de classe creativa, defensa el paper que aquesta classe exerceix com a motor del desenvolupament econòmic contemporani. A parer seu, la competitivitat i la riquesa provenen cada cop més de la capacitat d'innovació i creativitat d'aquells indrets en què es combinen tecnologia, talent i tolerància, i és per això que considera que la base del creixement actual no tan sols consisteix a atreure empreses, sinó també a atreure la gent amb talent i idees innovadores. Però de l'aparició d'aquesta nova classe no ens en diu res, no ens en dóna la clau. Mirem, doncs, cap a altres àmbits per saber com són els rols socials i professionals.

Al meu entendre, tot això té molt a veure amb allò que anomenem la *naturallesa del lideratge*, entès com a estils diferents de coneixement, reflexió, sensibilitat i acció. Els qui ho han estudiat saben que suposa una necessitat de donar resposta a les demandes de l'entorn i de les organitzacions de futur, en tots els àmbits, locals i globals, i en tots els estaments socials. Un bon lideratge que és generador i multiplicador d'idees, valors i actituds. I, per tant, la fórmula de com es produeix aquest aprenentatge de lideratge és essencial. Les escoles de negoci n'han fet una raó de ser. En el terreny dels líders empresarials, tot simplificant, podem diferenciar dues menes de lideratges: els que

anomenem executius i els empresaris, avui emprenedors. Tots dos són absolutament necessaris. Amb funcions diferents.

I en aquest punt podem trobar una de les primeres claus. Per explicar-ho hi ha una coneguda metàfora micològica, la que distingeix entre xampinyons i rovellons. Vejam si n'extraïem alguna pista.

Els xampinyons, com sabeu, es poden conrear, coneixem els passos a seguir per produir-los amb el grau de qualitat òptima i en grans quantitats. Els podem adquirir al mercat tot l'any i els podem conrear segons les necessitats de la demanda. Els rovellons, en canvi, no. Aquests senzillament "apareixen", no els podem conrear en massa i, atès que només neixen durant una època de l'any, tot sovint són escassos, van buscats i, com a conseqüència, són cars. Avui, sens dubte, no podem "produir" rovellons, però tanmateix sabem quines condicions ambientals idònies n'afavoreixen l'aparició; sabem que en un tipus de bosc concret, muntanyós, en un moment determinat de l'any, amb una temperatura i pluviometria concretes, "apareixen"; i sabem, també, en quines condicions és impossible que brotin. Així, doncs, des d'un punt de vista micològic metafòric, la clau de volta pel que fa a l'aparició de la classe creativa potser rau en el fet de crear les condicions necessàries perquè aquesta classe creativa, aquests artistes, aquests gestors culturals, trobin a la ciutat els espais, els equipaments, les comunitats, els recursos, l'ambient idoni per desenvolupar-se en plenitud.

Naturalment, arran de la crisi financera, no disposem de prou recursos econòmics, però sí que disposem d'eines i coneixement. Per tant, cal prioritzar les estratègies i sumar complicitats. Sumar, en el context actual, té efectes multiplicadors, cosa que em fa pensar que no podem rebaixar l'ambició que mereix un programa com Fàbriques de Creació de Barcelona (que té com una de les seves principals característiques el fet d'incloure i no pas excloure) i encara menys si considerem que el treball de producció de l'artista es troba indiscutiblement en l'epicentre del projecte cultural de la ciutat: promoure'l i donar-li suport ha de formar part, també, del catàleg de serveis públics. Fàbriques de Creació de Barcelona no és només una

nova tipologia d'equipament cultural. El debat sobre aquestes noves fàbriques té a veure amb la transformació de la ciutat i la projecció internacional que aquesta vol tenir. Són espais per al risc —sí, per a la prova/error també—, però que no exclouen pas la fixació d'una idea de retorn envers el territori i la ciutat.

En conseqüència, les fàbriques esdevenen espais especialment receptius a l'experimentació amb els nous llenguatges i al diàleg entre disciplines, moltes de les quals s'expressen com a espais que permeten la biodiversitat creativa de les ciutats d'avui dia. Han esdevingut els centres tractors de la investigació entorn del món digital, les noves tecnologies i la creació artística. En definitiva, han esdevingut els espais més capdavanters de l'I+D cultural.

El programa Fàbriques de Creació de Barcelona es pot concretar en cinc eixos estructuradors que configuren la seva identitat conceptual. Cal entendre que tots formen part d'una mateixa estratègia. És a dir, són vectors que naveguen en una mateixa direcció i que, per tant, no es poden entendre de manera aïllada.

El primer eix és la internacionalització. La solidesa de la internacionalització depèn de la capacitat expansiva dels projectes culturals. Les fàbriques només seran motor de desenvolupament local si impulsen projectes en els circuits internacionals que fomentin el posicionament i la projecció d'una determinada identitat, d'una visió i d'un segell propi. És a dir, han de tenir una clara identitat local i alhora una mirada oberta; han d'actuar segons una lògica global (pel que fa a processos i llenguatges) i alhora alçar-se amb una veu pròpia i diferenciada per tal de valoritzar el talent local.

En segon lloc, la transversalitat en els continguts culturals. Aquests darrers anys, Barcelona s'ha caracteritzat per una explosió d'agents culturals d'una diversitat ingent. Equipaments i institucions públiques hi conviuen amb indústries culturals i associacions de tota mena, una convivència que no tan sols implica compartir espai, sinó que tot sovint provoca interaccions i complementarietats difícils de trobar en altres entorns urbans molt més compartimentats. En aquest sentit, entenem, com ens deia el filòsof Gilles Deleuze, que

bona part dels continguts més creatius es troben actualment en les interfícies dels diferents llenguatges artístics. Parlem de creativitat i connectivitat, de multidisciplinarietat i d'interdisciplinarietat de llenguatges. Aquest és un tema cabdal i per això voldria il·lustrar-ho amb dos exemples, un que fa referència a les arts visuals i l'altre, a la Documenta de Kassel.

En les arts visuals, i molt especialment en el videoart, inicialment es pensava que la interrelació amb altres disciplines contaminava la puresa del llenguatge. Avui, per contra, sabem que les fronteres entre llenguatges són més aviat difuses, que no hi ha línies clares i que més enllà de la necessitat de relacionar-se aquesta contaminació és positiva, enriquidora, creativa. És el cas de la interrelació del videoart amb els diferents llenguatges audiovisuals que fan servir la imatge en moviment, en què es veu com el videoart s'ha enriquit gràcies a les aportacions dels videoclip, els videojocs, la publicitat, el cinema d'autor o, entre altres disciplines, els documentals.

A la Documenta de Kassel, cita clau del calendari de l'art contemporani, a hores d'ara a ningú no li resulta estrany que el seu equip de continguts estigui format per perfils professionals de disciplines tan diverses com la biologia, la física, l'enginyeria, la literatura, la psicoanàlisi, la hipnosi i la zoologia. La realitat de les fàbriques de creació de Barcelona és precisament aquesta: algunes s'especialitzen en un llenguatge concret (la dansa, el circ, l'art digital), mentre que la "fàbrica mare", Fabra i Coats, va néixer amb la multiplicitat de llenguatges establerta en la seva arrel i amb la voluntat de liderar tot el projecte. Es tracta de funcionar sota paràmetres "d'intel·ligència compartida".

El tercer eix estructurador que configura la identitat conceptual del programa Fàbriques de Creació de Barcelona és la integració en les xarxes professionals de treball. Les circumstàncies actuals, de dificultats i canvis constants, obliguen els professionals de la cultura a donar respostes i solucions immediates que permetin fer viables els projectes culturals. Per aquest motiu, les fàbriques de creació han de ser punts d'enllaç amb altres xarxes professionals —educatives, socials, empresa-

rials, acadèmiques— que generin impactes específics i afavoreixin el desenvolupament de noves iniciatives que conduiran a la creació de nous productes i serveis culturals. Les noves tecnologies i la transformació que aquestes comporten en les formes de relació i participació faciliten la creació d'aquesta mena de comunitats, en les quals és possible beneficiar-se de l'experiència de cada individu i crear espais de trobada i mecanismes de participació. Estem parlant d'incloure i no pas d'excloure, com ja he apuntat més amunt.

El quart aspecte sobre el qual s'estructura el programa és l'excel·lència en els continguts. Definir-se i trobar un lloc propi, un model diferenciat i una veu única suposa perfilar la identitat de cada fàbrica, la qual cosa demana, essencialment, un exercici d'excel·lència, de qualitat artística, de rigor i professionalitat. Les fàbriques són equipaments artístics que actuen estrictament en l'àmbit professional —professional, i no pas *amateur*—, i, per tant, és fonamental identificar i segmentar els seus actors i els seus públics de manera que aquests espais es complementin amb altres equipaments no professionals de la ciutat, com ara els 51 centres cívics, els 29 casals de barri i les 38 biblioteques públiques, que, per la seva banda, ja fan el paper de permetre a la ciutadania expressar-se artísticament des d'una perspectiva de districte, de barri, d'allò que anomenem cultura de proximitat.

El cinquè i darrer eix és la hibridació de funcionament públic i funcionament privat. La crisi, que s'ha interpretat com a punt de partida per a una nova concepció i perspectiva dels espais per a la creació, també suposa una nova interpretació del funcionament econòmic d'aquests projectes, de la seva sostenibilitat i la seva eficiència. Una sostenibilitat que, en el moment actual, exigeix un model d'hibridació entre el sector públic i el privat en què cadascuna de les parts ha d'assumir el seu nou rol. D'una banda, l'Administració ha de ser capaç de generar plataformes obertes per als diferents sectors culturals i tutelar projectes arriscats a la recerca de noves fórmules de suport als creadors; de l'altra, el sector privat ha de saber identificar en els productes excel·lents un motor de desenvolupament i de

generació de rèdit econòmic que li aporti beneficis i valors afegits. Els sectors públics i privats han de créixer gràcies a les complicitats de cofinançament, de mecenatge i patrocini. Les 3 P, que diuen els anglosaxons: *Public & Private Partnership*. Es tracta d'un model de cert èxit que, en un moment de clara recessió econòmica com el que vivim ara, evita una excessiva dependència dels diners públics. A Barcelona, aquest model de producció cultural ja ha estat desenvolupat pel conjunt de festivals de ciutat amb projecció internacional, com ara el Primavera Sound, el Sónar, el festival de videoart LOOP, l'OFFF o el Docs Barcelona, per citar-ne només alguns.

Finalment, voldria afegir dues idees més.

En primer lloc, cal analitzar els retorns socials i econòmics d'aquesta inversió cultural. És imprescindible per poder quantificar la rendibilitat de la inversió en termes economicistes, al mateix temps que socials, dels retorns en l'àmbit de ciutat i de retorn dels diferents programes i projectes culturals. S'hauran d'anar observant els resultats dels indicadors que hem aplicat internament, tant al conjunt de les fàbriques com a cadascuna d'aquestes en particular, per poder prendre les decisions adequades.

I, en segon lloc, és important prendre consciència que hi ha un model Barcelona de fàbriques de creació, amb les seves particularitats, que es defineix amb criteris propis després d'haver estudiat en profunditat i visitat els models de Londres, París, Amsterdam, Berlín, Madrid i Beijing.

Amb aquest escenari, el programa Fàbriques de Creació de Barcelona potencia totes aquelles condicions que fan possible ampliar la base creativa de la ciutat a tots els àmbits de l'expressió artística, el pensament creatiu i la innovació. El programa és sinònim d'interconnexió, de procés col·lectiu, d'innovació i d'intercanvi: apel·la directament al model de ciutat que Barcelona vol ser. Vista des de l'economia del coneixement, aquesta ciutat no té límits.